

27.9.2021

Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuus & vähemmistöstressi

Teija Ryhtä
nuorisotyön osallisuuden asiantuntija
Seta ry

teija.ryhta@seta.fi
050 505 5234

SUKUPUOLEN
MONINAISUUDEN
OSAAMISKESKUS

Sukupuolen määritelmä (ETENE, 2016)

”**Sukupuoli** on erilaisista...

- ✓ geneettisistä
- ✓ kehityksellisistä
- ✓ hormonaalisista
- ✓ fysiologisista
- ✓ psykologisista
- ✓ sosiaalisista ja
- ✓ kulttuurisista

...ominaisuuksista koostuva **jatkumo.**”

Sukupuoli ja sen moninaisuus

Kun puhumme sukupuolen moninaisuudesta, puhumme:

- sukupuoli-identiteetistä
- sukupuolen ilmaisusta
- kehon sukupuolitetuista piirteistä

Mutta:

- sukupuolta ei voi päätellä katsomalla tai muutenkaan ulkoapäin!

Eri asia kuin:

- seksuaalinen suuntautuminen

Lapsuus & sukupuolen epätyypillinen ilmaisu

- 1-10% alle kouluikäisistä lapsista on sukupuolen epätyypillistä ilmaisuja, vähenee huomattavasti kouluun siirtyessä
- Lapsen tulevaa sukupuoli-identiteettiä ei voi ennustaa, mutta identiteetin selkeä ilmaisu ja voimakas kehodysforia voivat viitata transkokemukseen
- **Sukupuolikokemusta ei voi muuttaa**, sen yrittäminen on haitallista
- Lapsen näkeminen, kuuleminen ja hyväksyminen omana itsenään vähentää mielenterveyden haasteita sekä lapsuudessa että aikuisuudessa

Kasvupolkuja transihmisyyteen

Uusin tutkimus löytää kolme eri kasvupolkua:

1. ”Klassinen tarina”: transkokemus ilmaistaan jo lapsena, mistä seuraa mahdollinen sosiaalinen transiitio
2. Transkokemus lapsuudesta asti, mutta se ilmaistaan myöhemmin
3. Transkokemus ilmenee myöhemmin, esi- ja murrosiässä

Seksuaalinen suuntautuminen

- Kehen ihminen ihastuu, rakastuu, tuntee emotionaalista **ja/tai** seksuaalista vetoa?
- **Eronteko:**
 - Seksiin
 - Seksuaalisuuteen
 - Seksuaalisuuden moninaisuuteen (sisältäen esim. fetissit)
 - Seksuaali-identiteettiin
- Seksuaalinen suuntautuminen on sosiaalinen kategoria ja **sosiaalinen identiteetti**, jolla tulisi olla lupa näkyä ja kuulua

Seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus

- Seksuaalista suuntautumista määritellään usein – mutta ei aina – vetovoiman kohteen sukupuolen kautta

Yksi tapa hahmottaa:

- Kaikki eivät koe seksuaalista vetoa – **aseksuaalisuus**
 - aseksuaali voi ihastua, rakastua ja toivoa (pari)suhdetta ja läheisyyttä
- Kaikki eivät koe romanttista vetoa, ihastumista, rakastumista – **aromanttisuus**
 - aromanttinen ihminen voi haluta tiiviin ja läheisen (pari)suhteen
- Jako seksuaaliseen ja romanttiseen vetoon ei kuvaa kaikkien kokemusta!

Tärkeintä tietää...

Jokaisella on oikeus:

- Määritellä tai olla määrittämättä itsensä
 - Määritellä identiteetin sisältö
 - Muuttaa identiteettiä tai sen määrittelyä
 - Olla ns. kaapissa tai ulkona kaapista – älä ”outtaa”!
-
- Tärkeitä kysymyksiä:
 - mitä se sinulle merkitsee?
 - **mitä tarpeita siitä nousee?**

Sateenkaarinuoret

- Kouluterveyskysely 2017 & 2019:
- Toisella asteella opiskelevista noin 10–12 % on muita kuin heteroita
- Toisella asteella opiskelevista noin 5 % on muita kuin cissukupuolisia

- **Moninainen joukko nuoria**
 - kaikki moninaisuus ei tule esiin kyselyissä ja tilastoissa!
- Myös **muiden vähemmistöjen** edustajia
 - **risteävät erot ja moniperustainen syrjintä**

Identiteettikehitys

Henkilökohtainen prosessi
(sukupuoliristiriidan tunne ja kokemus,
kehodysforia, ihastukset samaa
sukupuolta oleviin jne.)

Henkilökohtainen + sosiaalinen:
**IDENTITEETTIKEHITYS,
MERKITYKSEN ANTO**

Sosiaalinen prosessi (läheisten,
kasvattajien, oppimateriaalin, median ja
somen jne. viestit, normit ja reagointi)

Sisäsyntyinen
ominaisuus, ei
muutettavissa

Vuorovaikutus-
prosessien
tavoitteena hyvä
minäkuva ja
mielenterveys

Muutettavissa
olevaa!

Ammattilaisena identiteettikehitystä tukemassa

- Käytä sekä **sukupuolineutraalia** että **moninaisuuden esiin nostavaa kieltä**
- Puhu seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta positiivisesti ja **voimavarana**
- Käytä asiakkaan **valitsemaa nimeä** ja **oikein sukupuolittavia sanoja**
- Älä kyseenalaista tai vaadi varmuutta, vaan **anna tilaa pohdinnoille**, kokeiluille ja muutoksille
- Varmista, että työsi **rakenteet** ovat kunnossa (esim. wc:t, pukkarit, lomakkeet, jne.)
- Puutu syrjintään ja kiusaamiseen, mutta **ennen kaikkea ennaltaehkäise** sitä purkamalla aktiivisesti sukupuolinormeja

Translasten- ja nuorten oikeudet 1/2

- Juridisen sukupuolen vahvistaminen ei mahdollinen alaikäisille
- Nimen muutos mahdollinen 15-vuotiaana
- Pääsy terveydenhuoltoon
 - "Huoltajalla ei ole oikeutta kieltää alaikäisen potilaan henkeä tai terveyttä uhkaavan vaaran torjumiseksi annettavaa hoitoa" (Potilaslaki 9 §)
- Jo käytössä olevat ikäraajat lapsen kuulemisesta koskien terveyttään, oikeuksiaan sekä hyvinvointiaan olisivat sovellettavissa myös sukupuolta koskeviin päätöksiin
- Lapsen oikeuksien sopimusta tulisi tulkita siten, että myös lapsilla on oikeus saada oma juridinen sukupuolensa vahvistetuksi

Translasten- ja nuorten oikeudet 2/2

- Lapsen juridisen sukupuolen ja sukupuolen ilmaisun perusteella tehtyjen oletusten välinen ristiriita aiheuttaa turvattomia tilanteita
 - Kirjastokortti, bussikortti, WC- ja pukuhuonekäynnit jne.
- Sosiaalisen transition tulisi tapahtua lapsilähtöisesti
- Murrosiän edetessä kehon muutokset voivat aiheuttaa/pahentaa dysforiaa – blokkeri- eli jarrutushoitoja tällä hetkellä vaikeaa saada
- Ikätasoisien tiedon puute, näkymättömyys, vihapuhe, mikroaggressiot
→ sisäistetty itsesyrjintä

Sateenkaari-ihmisten hyvinvoinnin haasteita

SUKUPUOLEN
MONINAISUUDEN
OSAAMISKESKUS

Syrjintä ja väkivalta

- Sateenkaari-ihmisiin kohdistuu Suomessa **monimuotoista syrjintää**, joka vaikuttaa heidän hyvinvointiinsa
 - Vaikutukset kasvuun, mielenterveyteen ja minäkuvaan
 - Syrjintätilanteiden välttäminen, eristäytyminen
 - Oman identiteetin piilottaminen, hyväksynnän hakeminen
- FRA:n kyselyssä 20 % 15–17-vuotiaista sateenkaarinuorista raportoi kokeneensa syrjintää **koulussa** viimeisen vuoden aikana
- Sateenkaarinuoret kokevat myös muita nuoria huomattavasti useammin **henkistä ja fyysistä väkivaltaa** sekä **koulussa** että **kotona**

Sisäistetty itseysrjintä

- Yhteiskunnan ja muun sosiaalisen ympäristön tuottamien negatiivisten mielikuvien omaksuminen osaksi minäkuvaa
 - Alisuoriutumista työssä tai opinnoissa, syrjään vetäytymistä...
 - Vaikutukset opintojen ja ammatin valintaan?
 - Vaikutukset tulevaisuuden suunnitelmiin ja unelmiin?
- Erilaisuuden ja häpeän tunteet yleisiä, samoin sisäistetty homo-, bi- ja transfobia
 - Voiko homomies olla opettaja?
 - Voiko transihminen löytää kumppanin ja perustaa perheen?

Vähemmistöstressi

- Pitkäaikaisesti kohonnut stressitaso syrjityn/stigmatisoidun vähemmistön jäsenillä – esiintyy samankaltaisena eri vähemmistöihin kuuluvilla
- Aiheuttajia mm.
 - syrjinnän ennakointi ja pelko
 - itseen ja muihin samaan vähemmistöön kuuluviin kohdistuva syrjintä
 - identiteetin salaaminen ja avoimuuskysymysten miettiminen
- Fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia vaikutuksia
- Altistaa mielenterveysongelmille ja pahentaa niitä, erityisesti yhdistettynä sisäistettyyn itsesyrjintään

Suojatekijöitä vähemmistöstressiä vastaan

- Syrjintätilanteen hyväksyminen todelliseksi
- Vaikeiden kokemusten purkaminen esim. kirjoittamalla, piirtämällä tai muilla luovilla keinoilla
- Fyysisen stressin purkaminen liikkumalla
- Aktivismi
- Vähemmistöidentiteetin itsearvostus
- Oman resilienssin tunnistaminen

Suojatekijöitä vähemmistöstressiä vastaan

- Etäisyys vähemmistöidentiteetistä + monipuolinen identiteetti
- Optimismi ja pessimististen tulevaisuusvisioiden välttäminen
- Kompensaatio (hyvien ominaisuuksien osoittaminen)
- Sosiaalinen tuki (perheen tuki + sosiaalinen tukiverkosto)
- Affirmatiiviset sosiaali- ja terveyspalvelut

Tutkimustulosten yhteenvetoa

- Sateenkaarinuoret ovat haavoittuvamassa asemassa ja voivat keskimäärin huonommin kuin muut ikäisensä nuoret
- Useimmilla sateenkaari-ihmisillä on syrjäntäkokemuksia
- Sateenkaari-ihmisten hyvinvoinnin haasteet ovat moninaisia ja kasaantuvia
- Vaikka jotkin ongelmat ovat tavallisempia sateenkaari-ihmisten keskuudessa, **eivät kaikki sateenkaarinuoret voi ikätovereitaan huonommin**
- Useimmiten haasteet aiheutuvat yhteiskunnan ja yhteisöjen normatiivisista käsityksistä, syrjinnästä ja riittämättömästä tuesta

Normit ja rakenteet

SUKUPUOLEN
MONINAISUUDEN
OSAAMISKESKUS

Rakenteet ilmentävät normeja

- **Sukupuolinormit, binäärinormi ja kehonormit**
 - kaksi juridista sukupuolta, ”vastakkainen sukupuoli”
 - kehonpiirteet määrittävät sukupuolen
 - sukupuolittuneet harrastukset, työelämä jne.
- **Heteronormi**
 - hetero-oletus, heteronormatiivinen kielenkäyttö
 - ei-heterosuhteiden näkymättömyys / näkymisen kieltäminen
- **Suhde- ja perhenormit**
 - oletukset perheistä ja suhteista, sukupuoliroolit näissä
 - monisuhteiden näkymättömyys / näkymisen kieltäminen

Normien rikkomisen sanktiot

- **Yksilöön kohdistuvat sanktiot:** asian huomioiminen, tuijottaminen, nauraminen, juoruilu, ulossulkeminen, kiusaaminen, syrjintä, henkinen ja fyysinen väkivalta
- **Yhteisölliset sanktiot** – esim. vitsailu, homottelu – tavoitteena ylläpitää normeja, koska ne luovat järjestystä ja turvallisuutta
- **Sanktiot yhteiskunnan tasolla:** syrjivät rakenteet ja oikeuksien evääminen, esim. sukupuolineutraalien vessojen puuttuminen, lomakkeiden nainen/mies -sukupuolivaihtoehdot, avioliitto vain eri sukupuolta oleville jne.

Näkymättömyys

- “When someone with the authority of a teacher, say, describes the world and you are not in it, there is a moment of psychic disequilibrium, as if you looked into a mirror and saw nothing.”

Adrienne Rich

Kohti yhdenvertaisuutta

- Yhdenvertainen kohtaaminen \neq samanlainen kohtelu
- Palveluiden on oltava saavutettavia kaikille
 - pyrittävä poistamaan enemmistölle näkymättömät osallistumisen esteet ja luomaan turvallinen ilmapiiri
- **Normitietoinen ja sukupuolisensitiivinen työote**
- Lisäksi **positiivinen erityiskohtelu**
 - sateenkaarisensitiivinen ja sateenkaari erityinen työskentely
 - molempia tarvitaan!

Nuoren ja perheen ohjaaminen tuen pariin

- **Sukupuoliristiriitaa kokeva, transitiota toivova nuori**
 - Hakemaan lähetettä transpolille (esim. kouluterveydenhuollon kautta)
 - Lähete pitää saada pyynnöstä - vain transpolilla oikeus tutkia ja diagnosoida!
 - Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus tarjoaa tukea transihmisille, intersukupuolisille, sukupuoltaan pohtiville ja läheisille:
www.sukupuolenosaamiskeskus.fi
- **Omaa identiteettiä pohtiva nuori**
 - Sinuiksi – tuki- ja neuvontapalvelu <https://www.sinuiksi.fi/>
- **Perhesuhteet**
 - Sateenkaarijärjestöjen Perhesuhdekeskus <https://www.perhesuhdekeskus.fi>
- **Paikalliset vertaisryhmät:** <https://nuoret.seta.fi/nuorille/nuortenryhmat/>

Yhteenveto

- Tiedosta ja kyseenalaista oletuksiasi: meillä kaikilla on ennakkoluuloja ja stereotyyppisiä ajatuksia. Sinä valitset, miten ne näkyvät ja vaikuttavat työssäsi!
- Asiakkaan oikeus yhdenvertaiseen kohteluun on sinun velvollisuutesi.
- Tukeudu mahdollisimman paljon tietoon, älä mielipiteisiin.
- Ammattimaisuus ei tarkoita kaiken tietämistä!
- Normit muuttuvat hitaasti, siksi niitä pitää aktiivisesti purkaa.
- Pienetkin teot voivat olla äärettömän merkityksellisiä!

Lisätietoja ja lähteitä

- www.seta.fi | www.seta.fi/sateenkaarisanasto | www.nuoret.seta.fi
- www.sukupuolenosaamiskeskus.fi
- Tää on kuka mä oon – sateenkaarinuorten video:
www.youtube.com/watch?v=EwxCVmRM2-k
- Sateenkaarevan oppilaan tukeminen koulun oppilashuoltoryhmässä:
https://www.dropbox.com/s/qny5tl81asigj5f/Opas_oppilashuollolle_2016.pdf?dl=0
- Sinuiksi tuleminen: Turvallinen ulostulo
http://www.pirkanmaanseta.fi/wp-content/uploads/2014/05/Sinuiksi_tuleminen_ulostulo-opas-2017.pdf
- Kaikki Setan materiaalit maksutta: <https://seta.fi/tuote-osasto/materiaalitilaus/>

Yhteystiedot

Koulutusasiantuntija

Marita Karvinen

→ koulutustiedustelut ja -tilaukset

marita.karvinen@seta.fi

040 570 4328

Nuorisotyön osallisuuden asiantuntija

Teija Ryhtä

→ kysymykset ja konsultaatiot sateenkaarinuoriin liittyen

teija.ryhta@seta.fi

050 505 5234

SUKUPUOLEN
MONINAISUUDEN
OSAAMISKESKUS